

...amb FRANCESC XAVIER HERNÁNDEZ CARDONA

Francesc Xavier Hernández Cardona va néixer a la Barceloneta l'any 1954. És professor de Didàctica de les Ciències Socials de la Universitat de Barcelona. Ha participat en diversos projectes d'innovació en el camp del llibre de text, singularment en els desenvolupats per la col·lecció Teide-Graó, que van ser especialment novedosos en el plantejament d'activitats d'aprenentatge.

Va participar en l'elaboració del disseny curricular de secundària obligatòria (ciències socials) i de primària (coneixement del medi social i cultural).

És membre del consell de redacció de la revista *Guix*, i codirector de la revista *Iber. Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*. Ha destacat per les seves propostes en iconografia didàctica, amb treballs singulars de ressò internacional com ara *BARMI. A mediterranean city through the ages; a city of northern Europe through the ages. LEBEK; SAN RAFAEL. Una ciutat del Centreamérica*. Ha escrit nombrosos llibres, articles i quaderns sobre diversos aspectes relacionats amb la Didàctica de les Ciències Socials i amb la Història.

Va ser coordinador del projecte històric i museogràfic del Museu d'Història de Catalunya. És investigador principal del grup de recerca consolidat UB: "Didàctica del patrimoni, museografia comprensiva i noves tecnologies". És codirector del master "Museografia didàctica" a UB Virtual. Ha participat en diverses campanyes en favor de la preservació del patrimoni històric i artístic de Catalunya.

En l'actualitat és president de la Divisió de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona.

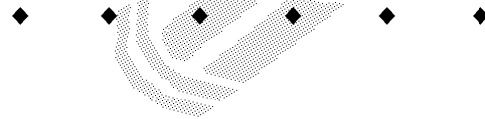
LA REFORMA

Com a participant en el procés de disseny de la reforma en l'àrea de Ciències Socials a Catalunya, quina opinió tens de com es va gestar?

Vist en perspectiva, en tinc una percepció molt dolenta. Es va seguir el que en Popper anomenaria "enginyeria holístico-utòpica". Es va definir un model sense tenir en compte ni la realitat present ni els recursos necessaris per transformar el sistema. Amb tot (teoria del caos), el sistema va derivar cap a situacions no previstes i inversemblants. Voler implantar una reforma d'esperit anglosaxó, damunt d'una base jacobina i amb mitjans econòmics de tercer món no podia sortir gaire bé. La reforma tenia coses bones, òbviament, però aquest no és el tema: globalment ha fracassat, i això és una evidència empírica. Particularment sóc partidari de l'"enginyeria fragmentària", que és el que s'hauria hagut de fer: introduir petites millores sense desestabilitzar el sistema, i la més urgent era el remodelatge de l'FP.

La reforma a nivell d'Estat feta pel PSOE ha quedat dificultada de manera persistent per un PP a l'alça. Què n'ha quedat, de la filosofia que es va aprovar?

C o n v e r s e s

D'aquí a un temps en quedarà poc, de l'esperit de la reforma, si més no de les coses positives, com la desaparició de la liberalització del currículum, o el reenfocament científic de les Ciències Socials, per exemple. La consideració dels continguts en una triple perspectiva conceptual, procedimental i actitudinal aviat serà arqueologia: a la pràctica això ja ha estat escombrat i el desenvolupament de la Ley de Calidad en serà el cop de gràcia. La contrareforma del PP pot liquidar fàcilment les petites conquestes. Tanmateix, el desgavell i el caos que la reforma ha provocat en l'aparell escolar, i l'erosió de l'ensenyament públic en favor del privat, això desgraciadament perviurà durant una bona temporada... i, òbviament, de redreçar aquests aspectes no se n'ocuparà la Ley de Calidad.

D'altra banda, la contrareforma té un objectiu molt concret: liquidar les competències autonòmiques en ensenyament, i singularment a Catalunya. No cal ni dir que els botiflers de la Generalitat han entregat i entregaran sense resistència les minses conquestes que fins ara s'havien fet.

L'esperit de la reforma, de quina manera creus que es desvirtuarà amb la Ley de Calidad?

Encara no tenim prou perspectiva per opinar. Entenc que la Ley de Calidad té un important grau de contrareforma pel que fa a aspectes de continguts. El currículum ha mort i ara tornem als temaris. De fet, anem a programes del segle XIX, amb professorat del segle XX i alumnes del XXI... Això no pot anar bé. Tanmateix, ara per ara, no és una impugnació a la totalitat, ja que tant les etapes i els cicles es mantenen; tampoc no hi ha una crítica explícita dels corrents psicopedagògics que van informar la reforma. Per dir-ho d'altra manera, tot i que desvirtuats, el marc teòric i macroorganitzatiu es mantenen.

Al capdavall, però, això no vol dir res, ja que tant la reforma com la contrareforma s'han desenvolupat al marge de la realitat i sense tenir-la en compte. Fixeu-vos que el motor de la contrareforma ha estat, precisament, el problema de la història de l'Espanya imperial, una problemàtica que de fet no és la més urgent. En l'imaginari blavós de l'Aznar no es podia entendre un sistema educatiu que no implantés en el magí dels ciutadans les històries bèl·liques del Cid, Cortés, Pizarro, Felip II, etc., i aquesta bestiesa ha provocat, tant si es vol creure com si no, el canvi. La contrareforma va començar amb els carques de la Real Academia de la Historia i va continuar amb el Decreto de Humanidades.

LA UNIVERSITAT I EL SISTEMA EDUCATIU QUE SE'N DERIVA Què creus que s'hauria de valorar en un professor per fer classe a la Universitat?

Això és molt complex. De fet, a les universitats públiques tenim uns precedents nefastos que serien llargs d'explicar i més de justificar. De vegades, fins i tot, hi ha qui hi arriba després d'una selecció negativa i després d'haver passat llargs períodes esterilitzadors de submissió a l'"acadèmia". Crec que s'hauria de valorar la creativitat, la capacitat de recerca i, per descomptat, la capacitat didàctica. Com es pot fer tot això és un altre tema...

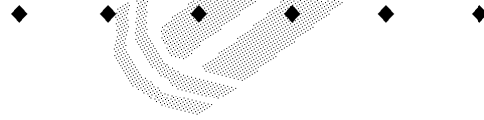
La formació del professorat és bàsica per preparar ciutadans lliures, democràtics, amb dosis de saber organitzat i amb criteri. Com creus que s'hauria de formar un bon professor universitari de Didàctica de les Ciències Socials?

D'entrada, crec que el professor universitari de DCS ha de dominar, a un nivell al màxim generalista possible, les matèries centrals: història i geografia. No es pot ensenyar el que no se sap. Ha d'estar al cas de les novetats en les disciplines referents. Ha de tenir suficient formació, o coneixements, en psicologia i pedagogia, i fóra important que tingués experiència docent en primària o secundària, o en ensenyament-aprenentatge no formal. Crec que s'hauria de recuperar explícitament la relació amb l'ensenyament a partir de centres de pràctiques. L'experiència de les antigues annexes s'ha perdut i malbaratat, i el buit s'ha deixat notar. D'altra banda, el professor d'aquesta àrea, més que cap altra, hauria d'estar amatent als canvis que es produeixen en els espais no formals, que és on s'està produint l'autèntica revolució de la didàctica de la història i la geografia.

La recerca és un puntal en el sistema universitari. Opines que està prou valorada?

Efectivament, la recerca i la innovació són puntals. El problema que tenen les àrees de didàctiques específiques és que són disciplines emergents i que no tenen referents exteriors clars. Això fa que la recerca que es realitza des de l'àrea estigui poc valorada, i fins i tot menyspreada. L'àrea de DCS no té una tradició sòlida de recerca, i la que es fa no es considera. D'altra banda, ni l'Estat ni la Generalitat tenen convocatòries de recerca en l'àmbit de l'ensenyament-aprenentatge, i els nostres grups són sistemàticament rebutjats en les convocatòries I+D. Sense aquests projectes no hi ha ni becaris predoctorals ni sexennis de recerca... Tot plegat

C o n v e r s e s

és un peix que es mossega la cua i la situació és dramàtica: sense recerca reconeguda i viable les didàctiques específiques estan condemnades a la minorització permanent.

La Universitat forma mestres. Si et deixessin fes un parell de retocs, forts, en l'àmbit de la Universitat per formar millors mestres de futur, què suggeriries?

Tinc esperances en el futur europeu. Crec que hi hauria d'haver una titulació única amb uns mínims itineraris per produir una certa especialització, però amb el mateix títol de sortida. La carrera hauria de ser una llicenciatura de quatre anys, i cal suposar que això ho arreglarà l'espai europeu. Hauria de ser una formació molt més pràctica en tots els sentits. Crec que les didàctiques específiques han de tenir un pes superior al que tenen en l'actualitat. Ara hi ha massa continguts teòrics vinculats a la pedagogia i la psicologia. A mi, particularment, se'm fa difícil d'entendre una didàctica en abstracte... L'única didàctica útil és l'específica.

En el procés de formació de professionals de l'ensenyament infantil i primari es parla sempre d'un currículum de quatre anys. Com renovaries l'estructura acadèmica, comptant aquest quart any?

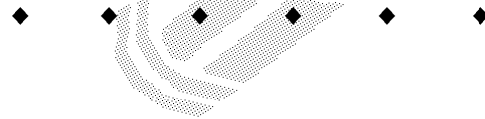
Com he assenyalat anteriorment, la formació en didàctiques específiques és excessivament limitada. Tanmateix, hem de tenir present que qualsevol proposta s'ha de plantejar en connivència amb els espais europeus i les competències que es consensuin per a la formació de mestres.

Creus en el sistema d'oposicions dels mestres per entrar a la xarxa pública? Optaries per un altre sistema?

Efectivament, crec que el sistema d'oposicions és el menys dolent. Una altra cosa és que aquest sistema pugui estar desvirtuat, deformat o corromput per la política, o no-política, del Departament d'Ensenyament de la Generalitat. Sóc partidari d'una administració forta a l'ensenyament. Un ensenyament de qualitat és indis-

C o n v e r s e s

pensable per assolir la normalitat cultural a Catalunya i una societat més justa. Les oposicions haurien de ser serioses (universals o restringides) i després d'un procés de formació absolutament rigorós. Els mestres són els llums de la "república", i per tant són una de les peces més importants de la societat, i per tant en ells s'haurien d'esmerçar els principals esforços.

I a secundària, com creus que hauria de ser el sistema d'accés?

El mateix que en el cas anterior: formació seriosa i oposicions serioses. El CAP ha estat durant anys una realitat grotesca i no està clar que el nou decret de secundària hagi de millorar substancialment la situació. L'hegemonia de les didàctiques específiques hauria de ser absoluta en la formació inicial del professorat de secundària. El més probable, però, és que les màfies acadèmiques acabin imposant solucions mediatitzades per les correlacions de forces entre àrees universitàries, més que no pas per criteris de racionalitat. El pitjor futur que m'imagino en aquest context és el d'enyorança del CAP, i, tal com van les coses, a la millor l'acabem enyorant.

La universitat sovint no dona opinió en temes conflictius. Vegem-ne un cas: creus en l'estructura de l'ensenyament públic i privat a Catalunya, i com està en l'actualitat, a primària i secundària?

Com a republicà entenc que l'ensenyament públic ha de ser l'única prioritat a Catalunya. En altres temps polítics de dretes, com Prat de la Riba, o d'esquerres, com Macià i Companys, van entendre que l'ensenyament i la cultura eren allò prioritari per redreçar el país. Contràriament, l'administració pujolista ha enfonsat el país en la misèria cultural i ha construït un ensenyament públic caòtic, de poca qualitat i assistencial. Els ordres religiosos, l'OPUS i les privades dels amics del president han estat les úniques beneficiàries de la misèria intel·lectual que ens governa. De vegades sembla que la cultura política i la política cultural desenvolupades a casa nostra siguin una barreja entre els models de Corea del Nord i d'Andorra.

La Universitat forma professionals que són els encarregats de fer docència a secundària amb un CAP, criticat per totes bandes. Explica si creus que el CQP serà la solució, i com està en la perspectiva de la Universitat de Barcelona. Hi participa el professorat de didàctiques específiques?

Com hem assenyalat abans, tot el referent a secundària està pendent del nou decret que teòricament ha de sortir aviat. Tanmateix, tampoc no seria estrany que es retardés. Pel que conec, el nou decret, que deixa de banda el CQP, té alguns aspectes interessants, i altres francament inquietants. Sembla que les didàctiques específiques no tindran el pes que haurien de tenir, i que altra vegada una formació en pedagogia i psicologia, excessivament teòrica, tindrà el protagonisme estructurant. En qualsevol cas, la UB, com tothom, està esperant a veure-les venir.

LA DIDÀCTICA I LA DIDÀCTICA DE LES CIÈNCIES SOCIALS

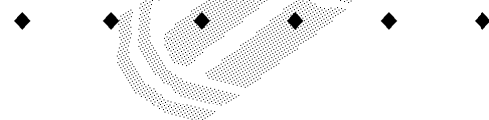
L'activitat universitària és basada en l'àrea a la qual un està adscrit. Què hauria d'entendre un professional universitari per Didàctica de les Ciències Socials?

Crec que hem d'enfocar la Didàctica de les Ciències Socials com un ciència que s'ocupa de fer comprensibles, en un ampli horitzó destinatari, els sabers i mètodes que generen la història i la geografia (sense descartar les aportacions d'altres ciències socials) respecte al devenir dels humans en el temps i l'espai.

I un profà, hi podria entendre el mateix?

Un profà ha d'entendre que una cosa és la recerca disciplinària de base i una altra elaborar productes comprensibles que posin aquesta recerca a l'abast de tothom. El didacta és especialista a fer comprendre la història i la geografia en qualsevol àmbit, en espais formals d'ensenyament i aprenentatge i en espais no formals. En aquest sentit el seu àmbit és qualsevol on s'expliqui, mostri o es comuniqui història o geografia: aules d'escoles, tallers didàctics, sales de museus o programes de televisió. Allò que tipifica el didacta és la capacitat d'elaborar imatges i productes comprensibles, en el nostre cas, i principalment, a partir dels sabers generats per dues ciències, la geografia i la història.

Entenc que la Didàctica de les Ciències Socials té un caràcter eminentment instructiu, i instruir vol dir ensenyar i aprendre ciència. En el caràcter instruccional radica la seva singularitat. Igualment entenc que la didàctica general i la pedagogia tenen una funció més educativa, centrada en la transmissió de valors. Les diferències són òbvies atès que la ciència es planteja a partir de la dicotomia verdader/fals, i els valors són aleatoris, ja que parteixen de l'indemostrable bo/dolent i depenen dels sistemes ideàtics d'una societat determinada en un moment donat. A hores d'ara hi ha contínues

interferències entre didàctiques específiques i didàctica general. Crec que tot seria molt més clar si tothom es quedés al seu lloc. Les didàctiques específiques s'han de centrar en la instrucció, i la didàctica general en l'educació.

Les disciplines didàctiques van sorgir amb la Llei de Reforma Universitària. Creus que estan ben encaixades en el mapa universitari espanyol i català?

No estan ben encaixades perquè a la pràctica no estan reconegudes i sovint han patit discriminació i minoració. Ha costat molts esforços consolidar mínimament aquesta àrea, i fins i tot és discutible que això s'hagi aconseguit: en qualsevol moment podríem desaparèixer per decisió política, tot i que és una àrea amb extraordinàries possibilitats en un context de revolució postindustrial i de societat del coneixement.

Arreu de l'Estat i a totes les universitats de Catalunya, a excepció de la nostra, la URV, les didàctiques

s'han agrupat en un o més departaments propis. Vist el cas de la UB, quins avantatges i quins inconvenients se n'han derivat?

Disposar de departaments propis és molt important atès que sobre el paper pots portar una política pròpia sense dependències. D'altra banda, els nostres departaments, en el conjunt de l'Estat, són molt febles i desiguals. Al capdavant l'àrea es va configurar amb molta gent que va optar-hi per raons oportunistes, i això és un llast molt important que està condicionant el desvetllament de la DCS.

L'APLICACIÓ DE LA DISCIPLINA CURRICULAR EN MATÈRIA EDUCATIVA

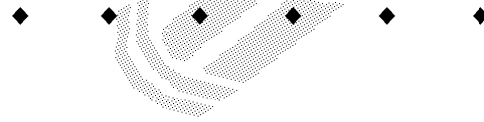
La Didàctica de les Ciències Socials en el camp estrictament escolar. Quina aportació hauria de fer als alumnes de formació inicial, futurs mestres de Primària?

Una aportació entusiasta en clau científica. Els alumnes haurien d'entendre que la geografia i la història no solament són útils, individualment i col·lectivament, en la vida quotidiana, sinó que són imprescindibles. Els milers de decisions que prenem cada dia en els més diversos àmbits (organització, idees, tecnologia, gastronomia, confort, etc.) no són independents, estan mediatitzades per decisions i processos del passat. La història exerceix un esclavatge invisible i brutal que condiciona la nostra quotidianitat sense que en siguem conscients. Conèixer aquests condicionants dóna independència i llibertat. La Història/Ciència és el "poder" que ens permet alliberar-nos d'aquest passat imperceptible que atenalla el nostre present. La història és "poder" versàtil per entendre les claus que determinen el nostre present. Això al capdavant i en definitiva és un tema i un problema científic. Fins ara el preconcepte dominant és que la història i la geografia són vernissos culturals basats en narracions tancades més o menys ideologistes (la història explica molt, però demostra poc). Hem de capgirar la situació, i posar tots els esforços a preparar els futurs mestres per implantar ciència a les aules, i han de ser molt conscients que la història i la geografia són ciències directament aplicables, que permeten conjurar les variables espacials i temporals que determinen el nostre present.

I als de secundària?

Exactament el mateix. L'ensenyament-aprenentatge de la ciència no és un problema d'edat, sinó de saber escollir els exemples, experiències i mètodes adequats

C o n v e r s e s

al moment, el lloc i els destinataris.

ALTRES ÀMBITS D'ACTUACIÓ DE LA DIDÀCTICA DE LES CIÈNCIES SOCIALS

Tu t'has significat per portar un discurs pragmàtic, ampli, del paper de les Ciències Socials anant més enllà de l'estrictament escolar, en camps com el patrimoni, el turisme, la comunicació o la museïtzació. Ens agradaria que expliquessis el teu raonament.

En la societat del coneixement les fronteres entre espais formals i espais no formals d'ensenyament-aprenentatge són tènues, el transvasament és constant. La major part dels conceptes, sabers, coneixements que els alumnes i els ciutadans tenen sobre la història i la geografia els assoleixen fora de l'aula. La instrucció en geografia i història es fa majoritàriament en espais no formals. D'altra banda, en la revolució postindustrial la democratització de l'accés a la informació i la cultura assoleixen una importància central, fins i tot en un sentit de mercat. Hi ha més interès (i consum) que mai pel patrimoni històric i geogràfic: museus, ecomuseus, parcs, rutes, parcs arqueològics i temàtics, tallers, arqueologia experimental, turisme cultural, jocs, reportatges, pel·lícules, simulacions informàtiques, etc. En aquests espais noves tecnologies i noves iniciatives que cerquen la utopia del viatge en el temps i l'espai estan precipitant, a més a més, una autèntica revolució didàctica. El motor d'aquesta revolució és fora de les aules i la revolució contrasta amb l'anquilosament de la didàctica de la geografia i la història a les aules, on encara dominen discursos i tecnologies didàctiques obsolets, que es basen en el discurs oral, la memorització i fitxes de paper... És obvi que la Didàctica de les Ciències Socials no pot restar al marge del procés, i que ha d'intentar involucrar-se en tot allò que sigui didàctica i difusió de la geografia i la història en àmbits formals i no formals. Una altra cosa és que l'estatut epistemològic de l'àrea s'hagi de considerar dins de les denominades Ciències de l'Educació, això és incontestable i és l'única via possible tenint en compte com s'ha generat aquesta àrea universitària.

Aquestes accions són del tot complementàries a l'acció educativa?

No són complementàries. L'ensenyament-aprenentatge no formal no és una ortopèdia de l'altre, més aviat és a l'inrevés... Espais formals i no formals, en el món

d'avui, caracteritzat, com hem dit, per la democratització de l'accés a la informació i la cultura són vasos comunicants. Encaparrar-se a mantenir l'àrea de Didàctica de les Ciències Socials en els estrets marges de l'ensenyament formal és una actitud conservadora que ens pot fer perdre oportunitats. També és una actitud acientífica; no podem anar amb orelles, ignorant tot el que els nostres alumnes estan aprenent fora de l'aula en la mesura que el context condiciona el treball de l'aula. No es pot construir ensenyament formal sense tenir en compte el currículum ocult.

Vols afegir algun element que et preocupa i de què no hàgim parlat? Endavant

De fet, ja hem parlat sobre la situació de l'ensenyament i la cultura a Catalunya. Crec que la situació és dramàtica, i és molt difícil sortir de l'estancament actual. El sistema polític actual no dona més de si. La solució de l'ensenyament no és aliena a la que planteja l'aprofundiment en el sistema democràtic. La Constitució Espanyola i l'Estatut d'Autonomia són estructures coercitives que impedeixen, objectivament, el progrés. La ruptura democràtica i la implantació de la República s'endevinen, cada cop més, com l'única solució possible a les demandes objectives de la societat. El postfranquisme, mantingut i alimentat en el marc monàrquic, prepara l'enfrontament civil, fomenta la xenofòbia, l'imperialisme i instaura el caos. En aquest marc es fa difícil pensar en millores a l'ensenyament. Cal posar-hi ordre i això solament es pot fer amb un nou projecte social republicà que possibiliti un nou marc de creixement democràtic i que centri prioritats en cultura i ensenyament. Mentrestant, farem el que podem, però es fa difícil... A hores d'ara, la història que abans anomenàvem està demostrant que la Constitució i l'Estatut són una via exhaurida que no dona més de si. Aquestes regles de joc ja no possibiliten el joc. Per créixer en llibertat i progrés cal definir noves normes i espais de joc. El futur és nostre. Salut i República.

*Transcripció i fotografies a càrrec de l'entrevistador,
Antoni Gavalda Torrents*